

Jerzy Domino

"Burmistrzowie i prezydenci Elbląga w latach 1286–1950", Andrzej Groth, Elbląg 2013 : [recenzja]

Studia Elbląskie 14, 509-513

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Groth, *Burmistrzowie i prezydenci Elbląga w latach 1286–1950*, Elbląg 2013.

Publikacja *Burmistrzowie i prezydenci Elbląga* wydana została przez Bibliotekę Elbląską i Elbląskie Towarzystwo Naukowe im. Jana Myliusza przy finansowej pomocy Urzędu Miejskiego w Elblągu i Biblioteki Elbląskiej. Jest to trzecia pozycja, która ukazała się pod auspicjami Elbląskiego Towarzystwa Naukowego. Te trzy publikacje (K. Mikulski, *Urzednicy miejscy Elbląga w latach 1524–1772*, R. Czaja, *Urzednicy Miejscy Elbląga do 1524 r.*, wydane w 2010 r.) tworzą serię poświęconą aspektom administracji miejskiej, ze spisami rajców, urzędników i burmistrzów Elbląga. Wydane zostały w tym samym formacie i stylistyce okładek, zaprojektowanych przez Marcina Lachowskiego, będącego też ich redaktorem technicznym. W pozycji *Burmistrzowie i prezydenci Elbląga* w przeciwieństwie do poprzednich, nie ma wzmianki o redaktorze, korektę przeprowadziła Joanna Szkolnicka. Druk i oprawę wykonała drukarnia W&P Malbork.

Książka zawiera 108 numerowanych stron, a także 38 ilustracji. Są to przedstawienia herbu Elbląga i patrycjuszowskich rodzin elbląskich (Friedwald, Meienreis, Fuchs, Hoppe, Sieffert, Horn, Ramsay, Rogge, Jungschulz), portrety Michała Friedwalda, Izraela Hoppego, Heinricha Rohde, Johanna Lucasa Haase, Adolfa Philipisa, Teodora Konrada Burschera, Johanna, Carla Adolfa Selke, Hermanna Wilhelma Thomale, dra Carla Friedricha Mertena, Johannes O.H. Woelka, dra Fritza Juliusa Lesera, widok dawnego ratusza na Starym Mieście na rysunku Amelunga, reprodukcję łańcucha nadburmistrza, fotografia sali posiedzeń „nowego” ratusza a także zdjęcia 5 stron tytułowych druków żałobnych: Johanna Jacoba Brackenhau-sena, Karla Christiana Langena, Johanna Wilsona, Andreasa Theodora Brackenhau-sena i Johanna Ferdynanda Jungschulza oraz zamieszczony wiersz Kopki z okazji pogrzebu Heinricha Rohde.

Autorem książki jest profesor zwyczajny, doktor habilitowany Andrzej Groth, historyk, ceniony badacz problemów związanych z historią Pomorza, szczególnie regionu Kaszub, zagadnieniami dotyczącymi handlu, miast portowych i żeglugi na Bałtyku. Pośród licznych publikacji szczególną uwagę wzbudzają pozycje związane z Elblągiem, (m.in. *Statystyka handlu morskiego Elbląga w latach 1585–1712*, *Kupcy angielscy w Elblągu w l. 1583–1626*, *Handel morski Elbląga 1585–1700*, *Statystyka handlu morskiego portów Zalewu Wiślanego w l. 1581–1712.*) Prof. dr hab. Andrzej Groth był redaktorem wielotomowej edycji *Historii Elbląga* (tomy: II, III, V i VI) a także autorem podrzdziałów poświęconych gospodarce, wytwór-

czości. Jest redaktorem *Rocznika Elbląskiego* (numer 14–16 i 21–24). Jest też m.in. współzałożycielem elbląskiego Towarzystwa Naukowego im. Jana Myliusa.

Tekst opracowania, poprzedzony spisem treści, składa się z sześciu części i wstępu, wyraźnie w układzie druku rozdzielonych. Poszczególne rozdziały wyróżnione tytułami, z wkomponowanymi ilustracjami i dołączonymi tabelami z bieżącymi przypisami na stronie poniżej tekstu.

We *Wstępie* autor przedstawia ideę przewodnią książki, określa ramy czasowe opracowania – od powstania miasta w średniowieczu po rok 1950, przedstawia problemy badawcze, związane głównie z niedostatkiem przekazów archiwalnych dla najstarszego okresu, podaje źródła, na których się opierał, stan badań dotyczący biografii elbląskich burmistrzów, zwłaszcza z czasów średniowiecza i okresu nowożytnego. Wskazuje tu na rękopiśmienne opracowania i spisy Gottfrieda Zamehla, Teodora Carla Zamehla, Abrahama Grubnaua, Johanna Jacoba Conventa, znajdujące się w dziale Rękopisów elbląskich Archiwum Państwowego w Gdańsku, na drukowane nekrologi i epitafia ze zbiorów Archiwum Państwowego w Gdańsku, Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk i Biblioteki Elbląskiej im. Cypriana Kamila Norwida, notki zamieszczone w elbląskiej prasie. Profesor Andrzej Groth przywołuje publikacje niemieckich badaczy E. Carstena, A. Semraua, B. Satorri-Neumanna¹, w których znajdują się dane biograficzne niektórych burmistrzów i ogólniejsze opracowania: *Altpreussische Biographie*, *Biographischen Handbuch der prussischen Verwaltung* R. Straubela². Zwraca uwagę na osiągnięcia polskich historyków, m.in.: prof. S. Gierszewskiego, prof. M. Biskupa, prof. M. Pawlaka, ks. inf. dra M. Józefczyka, artykuły zawarte w *Historii Elbląga*, wydane wcześniej staraniem ETN prace R. Czaji i K. Mikulskiego³ i pozycje ogólniejsze: *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, *Zasłużeni ludzie dawnego Elbląga*⁴.

Niewiele publikacji dotyczy biografii elbląskich nadburmistrzów z czasów przynależności Elbląga do Prus, Cesarstwa Niemieckiego i okresu do 1945 r. Są to

¹ E. Carsten, *Geschichte der Hansestadt Elbing*, Elbing; A. Semrau, *Johann von Thorn, Bürgermeister der Altstadt Elbing*, „Mitteilungen der Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn“, Thorn 1923; B.Th. Satorri-Neumann, *Elbing im Biedermeier und Vormärz*, Elbing 1933.

² *Altpreussische Biographie*, Marburg/Lahn 1967; R. Straubel, *Biographischen Handbuch der prussischen Verwaltung und Justizbeamten 1740–1806/15*, Teil 1, 2, München 2009.

³ S. Gierszewski, *Elbląg. Przeszłość i teraźniejszość*, Gdańsk 1988; M. Józefczyk, *Średniowiecze Elbląga*, Elbląg 1996; M. Biskup, *Zwei Elbinger Kaufleute und Ratsherren (Mitte des 14. bis Anfang des 15. Jahrhunderts): Johannes von Volmenstein und Johann (II) von Thorn*, w: *Akteure und Gegner des Hanse – Zur Prosopographie der Hansezeit*, „Hansische Studien“ IX, Weimar 1998, s. 37–42; Tenże, *Wokół utworzenia uniwersytetu w Elblągu w początkach XVI wieku*, w: *W kręgu stanowych i kulturalnych przeobrażeń Europy północnej w XVI–XVIII wieku*, red. Z.H. Nowak, Toruń 1988; M. Pawlak, *Dzieje Gimnazjum Elbląskiego w latach 1535–1772*, Olsztyn 1972; Tenże, *Studia uniwersyteckie absolwentów gimnazjum elbląskiego w latach 1536–1772*, „Zeszyty Naukowe UMK“, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 24. Historia III; Tenże, *Nauczyciele gimnazjum elbląskiego w latach 1535–1772*, cz. II, *RE*, t. VI, 1973; Tenże, *Wykształcenie burmistrzów elbląskich w XVII–XVIII w.*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” Historiae XXX – Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 322, Toruń 1997; R. Czaja, *Urzednicy miejscy Elbląga do 1524 roku*, Elbląg 2010; K. Mikulski, *Urzednicy miejscy Elbląga w latach 1524–1772*, Elbląg 2010.

⁴ *SBPN*, t. I, (red.) S. Gierszewski, Gdańsk 1992; t. II, (red.) Z. Nowak, Gdańsk 1994; *Zasłużeni ludzie dawnego Elbląga*, (red.) M. Biskup, Wrocław 1987.

w zasadzie pojedyncze artykuły i notki prasowe. Dane do życiorysów Autor opracowania czerpał z zasobów Archiwum Państwowego w Gdańsku: akt Kamery Wojen i Domen w Kwidzynie, Rejencji Gdańskiej, Rękopisów Elbląskich oraz ze zbiorów Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie.

Biogramy polskich prezydentów miasta do 1950 r. opracowane zostały przez Autora na podstawie danych z archiwum akt osobowych Urzędu Miejskiego w Elblągu oraz artykułu M. Golona z V tomu *Historii Elbląga*⁵.

Rozdział – *Ustrój i organizacja władz miejskich* z dodatkowymi podrozdziałami: *Rada miejska* i *Organizacja zarządzania* wprowadza w zagadnienia funkcjonowania ustroju miasta. Autor opisuje w skrócie historię kształtowania się praw miejskich, od niepełnego przywileju lokacyjnego na prawie lubeckim wystawionego w 1246 roku przez wielkiego mistrza Henryka von Hohenlohe, uzupełnianego późniejszymi przywilejami kolejnych wielkich mistrzów, poprzez przywilej Kazimierza Jagiellończyka z 1457 r., okres społecznych tarć w mieście w XVI w. (w latach 1509, 1512, 1520 i 1525), wprowadzenie zmian ujętych w *Statutach Zygmunta Karnkowskiego* w latach 1569–1572, ugody z 1767 r.

W podrozdziale *Rada miejska* przedstawione zostały kwestie liczebności i składu tejeż, zasady wyboru rajców, rota przysięgi z 1420 r., opis ceremoniału, zakres uprawnień. Autor przybliżył tu urząd burmistrza, jego uprawnienia i obowiązki, a także kompetencje innych urzędników, w tym burgrabiego. Opisana została instytucja reprezentująca pospólstwo tzw. *II Ordynek*, oficjalnie uprawomocniona w 1526 r.

W podrozdziale *Organizacja zarządzania* Autor wyjaśnia w zarysie funkcjonowanie pojawiających się w historii miasta urzędów: kamlarnia (z czasem podzielona na kamlarnię zewnętrzną i wewnętrzną), wicekamlarnia, szafarnia, urzędy rybickiego, wetowy, młynny, cegielny, palowy, głębi, kwartałowy, szpitalny, pupilarny, pana winnego, urząd mostowego, drogowego, sąd ziemski, stanowisko scholarchy, wiotryków kościoła Św. Mikołaja, szpitala Św. Jerzego, klasztoru Św. Brygidy, patronaty cechowe.

W rozdziale *Burmistrzowie Elbląga do 1517 r.* w pierwszej części Autor wskazuje na patrycjat elbląski, którego przedstawiciele obejmowali stanowiska burmistrza miasta. Wytworzył się charakter władzy o cechach oligarchicznych, jak to określa prof. Andrzej Groth, bowiem do grupy patrycjuszowskiej należeć mogli tylko kupcy, (z pominięciem innych cechów i warstw mieszkańców Elbląga) ale nawet i w tak zawężonej grupie, w zasadzie rajcy i burmistrzowie wywodzili się tylko z części rodzin kupieckich powiązanych wzajemnie rodzinnymi koligacjami. Zamieszczona tabela zestawia 49 nazwisk burmistrzów, lata pełnienia funkcji burmistrza, rok śmierci i dane o pełnieniu innych urzędów. W tekście rozdziału za tabelą znajdują się biogramy: Heinricha Damerow jun., rodów von Rauber, von Thorun, Herworden i Michaela Erckela.

W części zatytułowanej *Burmistrzowie Elbląga w latach 1524–1772*, tak jak w rozdziale poprzednim, prof. Andrzej Groth na początku omawia społeczną grupę, z której wywodzili się burmistrzowie. Ustrój wykształcony w średniowieczu nadal promował wybrane rody patrycjuszowskie, jednakże zauważyć można wymieranie

⁵ *Historia Elbląga*, t. V, cz. 1, (red.) A. Groth, Gdańsk 2006.

starych rodzin i pojawienie się nowych, bogatych rodów, których przedstawiciele sięgnęli po stanowisko burmistrza. Autor wymienia liczbę 73 burmistrzów wywodzących się z 46 rodów. Tabela dla tego okresu wzbogacona jest o dane wzmiankowania osoby w *II Ordynku*, a także pełnieniu funkcji wójta, sekretarza i burgrabiego. Po obszerniej tabeli umieszczono biogramy 41 burmistrzów: Johanna von Lohe, Jacoba Alexwagena, Mikołaja Friedwalda, Michała Brettschneidera, Michała Friedwalda, Johanna Sprengela, Valentina Bottischer (Bodeckera), Johanna Jungschulza von Röbern, Albrechta Isendorfa, Izraela Hoppe seniora, Andreasa Maienreisa, Jacoba Brauna, Kryspina Stiemera, Johanna Jungschulza juniora, Michała Fuchsa, Christiana Treschenberga, Johanna Koye, Izraela Hoppe juniora, Siegmunda Meienreisa, Michaela Siefferta, Thomasa Heese, Daniela Meienreisa, Michaela Helwinga, Martina Liewalda, Fabiana Horna, Michaela Meienreisa, Bartolomeusa Mieienreisa, Carla Ramsaya, Franza Adama Rohde, Bartolomeusa Meienreisa, Michaela Heinricha Horna, Heinricha Rohdego, Christiana Fryderyka Ramsaya, Johanna Jacoba Brackenhausena, Carla Christiana Lange, Johanna Wilmsona, Daniela Fuchsa, Samuela Rogge, Andreasa Theodora Brackenhausena, Carla Ernsta Ramsaya, Johanna Ferdynanda Jungschulza von Röbern.

Rozdział *W Prusach i Rzeszy Niemieckiej* ukazuje zmiany po 1772 roku, kiedy w wyniku I rozbioru Polski Elbląg znalazł się w państwie pruskim. Prof. Andrzej Groth opisuje okoliczności przejęcia Elbląga przez Prusy, z towarzyszącymi temu opieczętowaniem archiwum, zamknięciu kasy, zajęciu pieczęci miejskich oraz zmianie godła – zdjęcie z budynków miejskich orła polskiego i zastąpienie go orłem pruskim. Zwraca uwagę na zmiany w ustroju miasta, koniec obowiązywania prawa lubeckiego, podporządkowanie władz miasta administracji państwowej, gdzie burmistrzowie i rajcy, dotychczas samorządowi stali się urzędnikami pruskimi. Zamieszcza biogramy Johanna Christiana von Lindenowskiego, Johanna Christiana Schmidta, Georga Henningsa, Gottfrieda Wilhelma Beyne, Johanna Ludwiga Baxa, Christopha Jacoba Mareńskiego, Johanna Lucasa Haase, Adolfa Philipisa, Teodora Konrada Burschera, Johanna Carla Adolfa Selke, Hermanna Wilhelma Thomale, Heinricha Elditta, dr. Carla Friedricha Martena, Johannesa O.H. Woelka, dr. Fritza Luliusa Lesera. Tekst uzupełnia tabela zestawiająca osoby burmistrzów (nadburmistrzów) i okres pełnienia przez nich funkcji.

Końcowy rozdział – *W Polsce Ludowej* Autor rozpoczyna krótkim opisem miasta w 1945 r., zmiany przynależności administracyjnej miasta – początkowo do okręgu mazurskiego, potem do województwa gdańskiego, przybycie Morskiej Grupy Operacyjnej. Opis sytuacji w mieście towarzyszy biogramom prezydentom Elbląga – Wacława Wysockiego, Jerzego Skarżyńskiego, Ryszarda Pstrokońskiego i Edwarda Imbierowicza. Tabela na końcu ujmuje obok zestawienia prezydentów także wiceprezydentów: Janinę Kaczmańską, Adama Bartoszewskiego, Adama Brzozowskiego, Mieczysława Tomaszewskiego.

Zapewne niski budżet przeznaczony na wydanie książki nie pozwolił na bogatsze edytorsko opracowanie tematu burmistrzów i prezydentów Elbląga, lecz niestety nawet skromny zestaw rycin i fotografii potraktowany został tu w sposób mało kompetentny, co w wydawnictwie działającym pod egidą *Biblioteki Elbląskiej* powinno dziwić. Pomijając ewidentne niedoskonałości edytorskie, istotną wadą jest brak rzeczowych podpisów pod ilustracjami. Zamieszczone informacje są stanow-

czo zbyt skąpe, nie wyjaśniają, co przedstawiają (rysunek, miedzioryt, fotografię, reprodukcję), autora ilustracji, pochodzenie, osoby, która wykonała reprodukcję. Można to było umieścić np. w spisie ilustracji, którego notabene, zabrakło. Błędem typograficznym jest umieszczenie niestarannie wykadowanych reprodukcji, np. portretu burmistrza Rohdego i mało czytelnych fotografii. Niewątpliwie zdjęcia prezydentów z lat 1945–1950 byłyby w pełni zasadnym i cennym uzupełnieniem ostatniego rozdziału. Brakuje indeksu osób, co przy tak nasyconym nazwiskami tekście znacznie ułatwiłoby korzystanie z niego.

Publikacja prof. dr. hab. Andrzeja Grotha jest z jednej strony rodzajem przewodnika po życiorysach osób, sposobem spojrzenia na historię miasta właśnie przez pryzmat indywidualnych losów, ale też w sposób naukowy kompetentna, oparta na solidnej kwerendzie archiwalnej i analizie aktualnego stanu badań, opatrzona przypisami, tematycznie rzeczowa, bez zbędnych dygresji historycznych, (które narzucają się niemal przy każdej z omawianych postaci), oszczędna w subiektywnych ocenach. Autor ograniczył się tu do not biograficznych i zwięzłego objaśnienia najistotniejszych problemów związanych z zarządzaniem miasta pomijając całą panoramę tła dziejowego, unikając rozmycia lub zagubienia tematu prezentacji – osób burmistrzów, nadburmistrzów i prezydentów w bogactwie historycznych wydarzeń. Jest to pierwsze tak obszerne ujęcie życiorysów osób posiadających istotny wpływ na historię i gospodarkę Elbląga. Niezbędnym uzupełnieniem cyklu byłoby opracowanie dotyczące rajców i urzędników Nowego Miasta w Elblągu.

Dr Jerzy Domino